

צפיר גוטליב

על אנטי-שמיות, ימבלדון והברית החדשה: שלוש רשימות

האם יש מיקריות בעובדה שרבים מחשובי הסופרים בעולם היו, בצורה זו או אחרת, אנטי-שמיים? זו שאלה הנוגעת בעצב רגיש, גלוי, שאנו נדרר כלל ליעוקף, אולי בצדק. היהודי או הישראלי נמצא כסטיאוציה המעלה על הרעת את מצבה של הפמיניסטי, התייבשת להתגבר על הזעם והתייעוב שי היא חשה כלפי "עולם הגברים" — האופן שבו הם תופשים את האשה — אם רצונה להתפתח, להשתלם כספרות או באמנות, אין דרך אחרת. כמוכן, העובדה שיש כל כך הרבה תיאוריות על הסיבות לאנטי-שמיות הופכת אותה למיסתורית ובלתי-מושגת — מרוב הסברים אין הסבר. רתז גזעז כלכלה? סיבות סוציולוגיות או היסטוריות? מה ההסבר הניצחון הצפון הפתוח את הקופה?

מכל המפתחות האלה, מפתחות שבאמצעותם ניתן לפתוח את הקופה בקלות המעוררת חשד, אני מעדיף מפתח אחר אשר יש לו זיקה לתרמית המצטיירת בנצרות. לא, אין הכוונה לתרמית היהודי, אלא לתרמית ה"יהודים" — רבנים דווקא. היהודים נתפשים כהמון מתורבתלמחצה, קבוצה בלתי-מובנת (הם) הקמה על היחיד, היחיד הקורא ויגר על החוקים והמוסכמות של הציבור. כך, אם אינני טועה, תפש קירקגור את היהדות והיהודים. מכאן אולי גם המשיכה המאגנטית שיש לאנטי-שמיות לסופרים ולאמנים דווקא, שהרי הם מוצאים עצמם במצב רומה מאוד ביחס לחברה גם אם אינם עוד נוצרים מאמינים. מי שמאזין לפאסיון של כאך, מי שיקרא כברית החדשה, יבין זאת היטב. אתה תופש, לפתע, את הטייף האנטי-שמי שאחז בסופר הצרפתי הבלתי-רגיל סלין — אשר סיפרו הראשון, המסע הארוך שלו אל תוך הלילה, הוא עדיין בגדר ספר-חובה לכל חייל משה"ר.

זו כמוכן אירוניה שהיהודים נתפשים כמי ייצגו החברה, שהרי לפני 100 שנה, ואפילו היום, לא היתה ועדיין אין להם דריסת-רגל באגפים מסויימים של החברה המערבית, כי אירופה ובארצות-הברית. אך הרפוסים המוטיבעים בדמיון חוקים בהרבה מן המציאות!

לא מכבר, לקראת גריהמולר, ערך המוסף השבועי של הסאטורי טיימס מעין מישאל בין אנשי רוח ודת על זהותו של ישו. בין כל המאמרים הקצרים ששובצו בקרב רפרודוקציות של יצירות-אמנות שונות, לצד ציור נפלא של רואו (ראש שני 1938), נתקלתי ברשימה קצרה של איש אוקספורד, הר"ר ג'וזף רומש, בעל הספר הידוע ישו היהודי. הר"ר רומש חוזר שם על טיעוניו המופרכים והחשובים, החותרים תחת התנה המובלעת של העולם הנוצרי שיש לו היה בעצם היהודי, הן משום שהיה, לפי אמונתם, בן אל, והן משום שהוא מייצגה כהא-הידיעה של הנצי רות, הבלתי-מן היהדות. הר"ר רומש מקועקע את קו התייחסויות הזה בין היהדות והנצרות מצביע על הקרקע המשותפת להן. אולם מייד לאחר מכן מופיע מישפט שמשך את תשומת לבו. "במאה הראשונה לספירה", אומר רומש: "כל מנהיג פלסטיני עממי (פופולרי) נתפש כמסוכן בעיני שומרי החוקה והסדר היהודיים".

והרי לכם שוב, ב-קליפת אגוז, הרפוס הישן, החביב והמכר שאותו כופה המלומד האוקספורדי על האינתיפאדה, כאילו זו חסינה מירבצים והיסטוריה משלה ויש להוסיף

על ידי בעלי-השררה, בכירים מסוג זה או אחר, בעולם האקדמי או מחוצה לו, אלה הן מתבצרים מאחורי המכתבה; או הן המתוחכמים יותר, הוונח את השולחן באופן מופגז ומסב עמך לכמה דקות של חביבות מחושבת, וראי ייהנה כמוני מסיפרו של ריצ'ארד פינמאן: אחת מחלוצי סר פינמאן. הלא כן פינמאן, פליסיא גרול, יהודי אמריקאי מניו-יורק, היה, ללא ספק, אדם מרתק ומשעשע שהתיר רושם עצום על כל מי שפגש אותו. כשקוראים את אוסף האנקדוטות שלו, מצטיירת תמונה של איש כובש, נריב, שתעב גיגונים של פורמאליות. חובב אנשים — ובקיעקר נשים. רמות החופפת בעצם את הדימוי הקלאסי של הגאון הנאיבי כפי שמגדירו אלכסנדר פושקין מפי מוצארט (במחזה הקצר שלו "מוצארט וסאלירי"): "גאונות ורשע לא הולכים יחד. האיך זה כך?"

פינמאן מספר בספר על הרפתקותיו ב-לאס-וגאס, ובכארים ב-כביש 66, בפרינסטון



פיליפ נצרי: מתוך מיצב "הלאה הקידמה" 1988 (תערוכת אמנים צעירים במוסיאון רמת-גן. האוצר: אדם ברך)

ובלוס-אלאמוס — כשהיה בצוות המצומצם שעבד שם על פיתוח הפצצה האטומית. כתי חילה סירב כאשר הוונח לשם. אולם לאחר היהודי על ההכרח לחסום את דרכו של היסטוריון הלהלטי הצטרף, מבלי שידע כמוכן ש הפצצה תוטל על יפאן. המבקרים במיתקן, הוא מספר, נדהמו לגלות כי באחד החדרים שימש מטיל גרול של זהב כמעצור לרלת... בעיני המרענים לא היתה משמעות לזהב, שנתפש בעיניהם רק כמתכת שעשו בה ניסויים מסויימים, ככסוגים אחרים של מתכות שנברקו על ידיהם.

הוא מספר גם, כלאחר-יד, על טכס הענקת פרס הנובל, שבו זכה, בשטוקהולם. על תלמידי די הישיבה ששאלו אותו אם החשמל התנ"כי

המערב. האם יש לחקת, שוב, את הפמיניזם הקיצוני הרוחה כל דבר שנוסף ממנו ריח של גבריות, של "שובניזם" (ותוך כדי כך הוא הופך, אותו פמיניזם, מקורגן ו-גבריי יותר מכל גבר); כלומר לברוח מהעולם החממה יהודית אידיאלית, מנופה מסיגים זרים, או לסמוך על החוסן הפנימי הישראלי, הציבורי והאינדיבידואלי, אשר מכוחו ניתן לספוג "השפעות מבחוץ" — כפי שתא קולטת חמ"רים חיוניים לקיומו מבעד לקרונ חדיירלמח"צה הקובע את זהותו הנפרדת, את "אישיותו", וזהותו הלאומית", מבלי להתקשה ולהתע"צות.

פירושו "אש" — לא משום שהתעניינו בטבע, כדבריו, אלא מתוך צייתנות עיוורת לכתבים עתיקים. לקטע הזה יש אולי משמעות מיוחדת. האיש הזה, שאונותו היתה, מבחינות רבות, יהודית כל-כך, מתקר מם ככל רמ"ח איבריו — גם במוחו — כנגד מה שהוא תופש כמסורת מאובנת המחניקה את חירות המחשבה, את הסקרנות הגדולה שהיא תשתית מרדע כפי שהוא רואה אותו. למרות זאת, כדרך אופיינית לו, הוא מוצא כמה מילים טובות לומר על התלמוד והרגלי החשיבה שהוא מקנה, אף שמבחינת הרקע האיש שלו לא היתה לו זיקה ישירה לרת וללימודי קודש.

מי שיקרא את הספר הזה (אשר טרם תורגם לעברית) לא יעמוד זמן רב בפני קיסמה של התופעה שנקראה ריצ'ארד פינמאן. פינמאן, אשר נפטר לפני ששנה לאחר מאבק ממושך בסרטו, היה התגלמות של החירות — ולא רק החירות האינטלקטואלית. לכאורה, התיאור יה של הסובלימציה (עידון היצר) קורסת תחתיה כאשר קוראים על פינמאן חובב הסמבה, המשתתף באופן פעיל בקרנבל בריו — אך גם מפענח את הסיבה להתרסקות חללית הצ'לנג'ר. מאידך גיסא, הסקרנות העצומה שלו, הניסיון לפתוח כל כספת וכל חדר (הנשים נתפשו בעיניו כחירות), בכלל זה השי-אלות הסבוכות ביותר בפיסיקה המודרנית, מצביעה אולי בכיוון ההפוך. מכל מקום, כך יטענו בוודאי הפסיכואנליטיקאים, המוצאים — כמו כמרים קתולים — בכל דבר ראייה להיפוכו.

למראית-עין, ספר קליל, הכתוב בעגה אמריקאית טיפוסית של מתבגר נצחי. אולם, מעבר לכך, מעבר לתרמית או המסכה של התפושן משה השיפון, נחשפת אישיות נדירה הסולדת מכל מנגנון היירארכי, מבעלי יומ"רות מכל סוג שהוא, מאחוזי-עניינים ומתנש-אים מתוקף מעמדם החברתי, הכלכלי או הפרי-ליטי. זו הורמנות חרפימית לפגוש ולהיות מושפע מאדם בלתי-רגיל. והרי זו משמעותו האמיתית של כל ספר בעל ערך.

● ימבלדון '89

אינני בקיא בכללים ובוודאי שלא בהיסטוריה של מישחק הטניס. אני זוכר עד כמה הופתעתי פעם, בעת טיול בעמק התמוזה היפה, במין אחו ירוק שבו נהגה מתפתל בעיקר לים ובכורים לבנים ושחורים וגם אוזי-כר מוסיפים לנופך ה-חוצלארצי, האגרי, הבל-תייאמן של המקום, לפחות בשביל מי שגרל כמוני על גדות הירקון או "הסחנה הקטנה" (מעייני דקיק בעמק). ובכן באותו טיול, בחודש יולי, ראיתי לא מעט סירות באותו קטע של התמוזה ולא יכולתי שלא לקנא בכריטים אשר על הסיפון, שכל היופי הזה שייך להם באופן טיבעי ופשוט. אולם ככל שהתקרבתי לגדה, לא יכולתי שלא להתרשם מהעובדה שעל כל ספינה היה מכשיר-טלוויזיה נייד ומתוכו בקיעו על מיני ויזמומים ומחאות-כפיים. כאמור, זה הפתיע אותי קצת. לא ציפיתי לכך, בנוף הפואטי הזה. אבל איך אומרים בתנוכה: עם עובדות א-אפשר להתוכח: בכל סירה וסירה, ללא יוצא מן הכלל, היו הספנים האמציים שרועיעו על הבטן, בקריסה או בכריעה, כולם צופים במכשיר-טלוויזיה, פרט לאומלל שהיה צריך גם לנווט קצת, מדי פעם, וכך היה מחמיץ מכת-מחבט היסטורית. כסופו של דבר תפסתי כמוכן: ימבלדון; הגמר בטניס, איך אפשר אחרת! השוטים! ארץ קסומה, חלומית, והם, בוויקאנר המהולל שלהם, בקייץ שאור-כו, במיקרה הטוב, שבועות ספורים בלבד, משחיתים את זמנם בצפיה במישחק הארוך הזה.

הספורט הוא האמנות של ההמונים: והמ"שג הזה "המוני" אינו מתייחס רק למעמד העובדים אלא גם למישפחת המלוכה, האצ"ר לה וכיוצא בזה מיוחסים. הוא ממלא כנראה איזה צורך עמוק. מי שזוכר כדורגל שכונתי